

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ

CRIMES IN THE SPHERE OF LAND RELATIONS: ORGANIZATIONAL AND LEGAL PROBLEMS OF INVESTIGATION

Бондарчук Н.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства
Житомирського національного агроекологічного університету*

Козел С.М.,

*студент IV курсу факультету екології і права
Житомирського національного агроекологічного університету*

Стаття присвячена дослідженню організаційних і правових проблем розслідування злочинів у земельній сфері. Одним із головних факторів, які протидіють розкриттю земельних злочинів, є недостатня теоретична база щодо виявлення, протидії й запобігання злочинам на ранніх стадіях, а також ефективні схеми приховування вже вчинених злочинів. Вивчення стану земельних відносин, аналіз матеріалів кримінальних проваджень і даних слідчих та оперативних працівників дало змогу дійти висновку, що одним із факторів, які унеможливають розкриття злочинів, є протидія розслідуванню злочинів у сфері земельних відносин. Для покращення розслідування земельних злочинів необхідно розробити методичні рекомендації щодо розслідування цього виду злочинів, створити кваліфікаційні курси для слідчих, а також протидіяти корупції.

Ключові слова: земельна ділянка, злочин, слідчий, корупція, шахрайство, безгосподарське використання, кримінальна відповідальність.

Статья посвящена исследованию организационных и правовых проблем расследования преступлений в земельной сфере. Одним из главных факторов, которые противодействуют раскрытию земельных преступлений, являются недостаточная теоретическая база относительно выявления, противодействия и предупреждения преступлений на ранних стадиях, а также эффективные схемы сокрытия уже совершенных преступлений. Изучение состояния земельных отношений, анализ материалов криминальных производств и данных следователей, оперативных работников привели к выводу, что одним из факторов, которые затрудняют раскрытие преступлений, является противодействие расследованию преступлений в сфере земельных отношений. Для улучшения расследования земельных преступлений необходимо разработать методические рекомендации по расследованию данного вида преступлений, организовать курсы для следователей, а также противодействовать коррупции.

Ключевые слова: земельный участок, преступление, следователь, коррупция, мошенничество, бесхозяйственное использование, уголовная ответственность.

The article investigates crimes in the land sector. One of the main factors that prevent the disclosure of land crime is the lack of theoretical framework for identifying it, preventing and combating crime at an early stage and effective concealment schemes of already committed crimes. The study of land relations, the analysis of the criminal proceedings and investigators' data, investigation of crimes in the sphere of land relations and operative divisions of public service brought us to the conclusion that one of the factors that make it impossible to solve crimes is to prevent the investigation of crimes in the area of land relations. To improve the investigation of crimes of land necessary to develop guidelines for investigating this type of crime, create qualification courses for investigators, and fight corruption.

Key words: land, crime investigator, corruption, fraud, criminal responsibility.

Постановка проблеми. Протягом усього часу становлення державності земля для українців завжди була й залишається однією з найбільших цінностей, гарантією їх економічного благополуччя та добробуту. Вона є об'єктом концентрації різних громадських інтересів. І тому в ст. 14 Конституції України зазначено, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під охороною держави. Це є конституційною гарантією для створення необхідних умов зміцнення в Україні законності у сфері земельних правовідносин. Відповідно, завданням державних органів є забезпечення в повному обсязі виконання вказаного конституційного принципу. Одним із найважливіших засобів реалізації державної політики у сфері охорони й раціонального використання земельних ресурсів є створення дієвої та ефективно-нормативно-правової бази, спроможної встановити реальний правопорядок у сфері земельних відносин.

Зважаючи на цінність землі, вона дедалі частіше стає об'єктом злочинних зазіхань. Злочинці, користуючись своїм службовим становищем, знаходять усе нові прогалини в законодавстві України і здійснюють незаконні операції із землею. Вони мають високий рівень підготовки, володіють відповідними навиками, які надають їм можливість ефективно приховувати злочинні схеми. Тому, на нашу думку, виявлення й дослідження основних правових і організаційних проблем розслідування злочинів у сфері

земельних правовідносин дасть змогу ефективніше протидіяти злочинцям.

Стан дослідження. Це питання не раз досліджувалося ученими-юристами і практиками, такими як О.Ю. Татаров, О.С. Тарасенко, О.Я. Дякін, Л.В. Мілімко, А.В. Настенко, І.С. Тальянчук, В.Л. Гребельський, М.Л. Никифорчук, А.Д. Луговик, Р.С. Белкін.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів розкриття й розслідування злочинів у сфері земельних правовідносин, зокрема вивчення організаційних і правових проблеми, які виникають у процесі розслідування таких злочинів.

Виклад основного матеріалу. Злочини у сфері використання та охорони земель України можна класифікувати на дві групи: 1) злочини, об'єктом яких є земля як природний об'єкт; 2) злочини, об'єктом яких є права на землю. До першої групи можна зарахувати забруднення або псування земель (ст. 239 Кримінального кодексу (далі – КК) України), безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України). До другої групи злочинів належать незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України) та незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (239-2 КК України).

Відповідно до звіту про результати роботи Державної інспекції сільського господарства України, у 2015 році Держ-

сільгоспінспекцією України проведено 1 482 перевірки дотримання вимог земельного законодавства, за результатами яких виявлено 775 порушень і видано 648 приписів з метою усунення виявлених порушень. До громадян і посадових осіб, у діях яких були наявні ознаки правопорушень, застосовувалися заходи адміністративного впливу, унаслідок чого складено 447 протоколів. За результатами розгляду адміністративних справ винесено 392 постанови про накладення адміністративних стягнень на суму 78 тис. грн.

До органів прокуратури, органів досудового розслідування направлено 374 матеріали справ щодо порушення вимог земельного законодавства, у яких убачаються ознаки злочину, несплати втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, стягнення в судовому порядку шкоди, заподіяної державі внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу.

Нараховано розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу, у сумі 48 354 тис. грн (у 322 випадках).

Перевірено 1 208 рішень, наказів і розпоряджень із питань регулювання земельних відносин, із яких виявлено 436 рішень, наказів і розпоряджень, що прийняті з порушенням вимог земельного законодавства, у зв'язку з чим до органів місцевого самоврядування та виконавчої влади внесено 238 клопотань щодо приведення наказів і розпоряджень у відповідність до земельного законодавства [1].

Досліджуючи дані Єдиного державного реєстру судових рішень, ми встановили, що за 2013 рік було винесено 7 обвинувальних вироків. Покарання призначалися у вигляді штрафів у розмірі від 850 до 3 400 грн. Заслугує на увагу той факт, що одна особа була позбавлена волі з випробувальним терміном на один рік за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом і одна службова особа позбавлена права обіймати службові посади терміном на два роки. Виправдовувальних вироків не винеслося.

У 2014 році було винесено 13 обвинувальних вироків за земельні злочини. Покарання передбачали стягнення штрафу з особи правопорушника, у більшості кримінальних проваджень особи визнають вину та укладають угоду зі стороною обвинувачення. Заслугує на увагу й той факт, що найбільш суворі покарання припадають на злочини, пов'язані з незаконним заволодінням ґрунтового покриву, середня сума штрафу становить 8 000 грн, також простежується вектор посилення кримінальної відпові-

дальності за вчинення цього злочину, зокрема одна особа була засуджена до фактичного позбавлення волі терміном на один рік. У 2014 році було прийнято 2 виправдовувальні вирoki.

Дані за 2015 рік свідчить про те, що в цьому році було винесено лише 4 обвинувальних вирoki за земельні злочини. Варто зазначити, що покарання в цих вирокah призначено у вигляді штрафів від 1 700 до 3 400 грн. Виправдовувальні вирoki не виносились. На фоні соціально-реформаційних подій у суспільстві ми простежуємо викривлення бачення земельних злочинів судьями загальної юрисдикції як суспільно небезпечних злочинів і зарахування їх до категорії кримінальних проступків, про що свідчить виключний характер майнових санкцій щодо правопорушників [2].

На наше переконання, таке завершення кримінальних проваджень у сфері земельних злочинів не виконує ні превентивних, ні охоронних, ні відновлюваних функцій у сфері земельних правовідносин. Вищезазначені дані свідчать про наявність організаційних і правових проблем розслідування злочинів у земельній сфері.

На думку відомих фахівців (В.Л. Гребельський, М.Л. Никифорчук і А.Д. Луговик), одними з головних факторів, які унеможливають розкриття земельних злочинів, є недостатня теоретична база щодо виявлення, протидії й запобігання злочинам на ранніх стадіях, а також ефективні схеми приховування вже вчинених злочинів. Ключову роль відіграє, на жаль, і низький рівень професійної підготовки слідчих, адже ефективність діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо виявлення, запобігання та розслідування злочинів у сфері земельних відносин зумовлюється рівнем обізнаності оперативного працівника з основними способами їх учинення [3]. Недосконалість (або в деяких випадках повна відсутність) нормативних актів, що регламентують кваліфікацію дій осіб за порушення земельного законодавства, також ускладнює діяльність оперативних підрозділів. Вищевказане дає змогу посадовим особам органів влади маскувати свої дії під суспільно корисні, приймаючи рішення колегіально, надаючи у власність земельні ділянки без дотримання відповідної процедури, змінюючи цільове призначення, обумовлюючи такі дії службовою необхідністю [4].

З метою надання практичної допомоги оперативним підрозділам у виявленні злочинів у сфері земельних правовідносин була розроблена оперативно-розшукова характеристика таких злочинів, визначена її структура, що ґрунтується на криміналістичній, кримінологічній, кримінально-правовій та інших характеристиках злочинів [5].

Однією зі сприятливих умов для зростання злочинності в земельній сфері й одночасно однією з проблем виявлення земельних злочинів на сьогодні є практично відсутність державного контролю у сфері використання та охорони земель. Постійне реформування державних органів виконавчої влади, що організовують і здійснюють державний нагляд (контроль) у частині дотримання земельного законодавства, використання й охорони земель, спонукає до вчинення злочинів у цій сфері, а також зумовлює неефективну роботу цих органів. Крім того, злочинці є досить обізнаними та володіють значним арсеналом умінь і навичок, які надають їм можливість оперативно протидіяти правоохоронцям.

Вивчення стану земельних відносин, аналіз матеріалів кримінальних проваджень і даних слідчих, які займаються розслідуванням злочинів у сфері земельних відносин, дало змогу дійти висновку, що одним із факторів, які унеможливають розкриття злочинів, є протидія розслідуванню злочинів у сфері зе-

Рис. Кількість обвинувальних вироків у сфері земельних злочинів за 2013–2015 рр.

мельних відносин. Вона полягає в якісній підготовці до вчинення злочину. Для здійснення цього злочинці залучають фахівців у сфері земельних відносин. До них належать і голови відповідних рад, які безпосередньо беруть участь у розподілі земель; землепорядники, що в багатьох випадках також мають до цього стосунки; особи, які працюють в органах виконавчої влади, що здійснюють контроль за використанням земельних відносин; працівники правоохоронних органів, судді й адвокати, котрі мають досвід у розслідуванні справ цієї категорії.

Маскування злочину – діяння щодо знищення слідів злочину, яке може здійснюватися як до того моменту, коли інформація про злочин надійде до правоохоронного органу, так і в процесі розслідування. Маскування може полягати в знищенні посадовими особами органів місцевого самоврядування й органів виконавчої влади, які були співучасниками вчинення злочину чи отримали грошову винагороду, документів, що можуть використовуватися в процесі доказування (протоколи засідань сесій відповідних місцевих рад, у яких зафіксовано рішення про безкоштовну передачу певній особі земельної ділянки в приватну власність, грошова чи експертна оцінка землі), або в унесенні змін до цих документів; у знищенні особи, яка безпосередньо вчинила злочин, і слідів такого злочину, нотаріусів, котрі посвідчували договір купівлі-продажу, оформляли доручення тощо.

Давання обвинуваченим завідомо неправдивих показів. Зазначені дії можуть здійснюватися з метою ухилення

від кримінального покарання та кримінальної відповідальності як самого обвинуваченого, так й інших співучасників злочину. Нерідко обвинувачені дають завідомо неправдиві показання, щоб слідство пішло хибним шляхом, відповідно, втрачається час, протягом якого земельні ділянки, здобуті незаконним шляхом, реалізуються.

Підкуп експертів, слідчих, оперативних працівників. Результатом цього може бути фальсифікація матеріалів кримінального провадження або не вжиття слідчим необхідних заходів для розкриття злочину [6].

Висновки. Сприятливими умовами для вчинення земельних злочинів є недосконалість земельного законодавства, неефективна робота державних органів виконавчої влади, що організовують і здійснюють державний нагляд (контроль) у частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель, корупція й відсутність прозорого ринку земель в Україні. До організаційних і правових проблем розслідування земельних злочинів варто зарахувати низький рівень професійної підготовки слідчих, який не дає змоги ефективно виявляти й документувати такі злочини, складність кваліфікації таких злочинів. Натомість знання особливостей виявлення злочинів надасть можливість працівникам правоохоронних органів визначити основні форми та способи вчинення злочинів у сфері земельних правовідносин, змоделувати злочинну поведінку осіб, які підозрюються в їх учиненні, сформувати порядок дій під час фіксації злочинної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про результати роботи Державної інспекції сільськогосподарства України за 11 місяців 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disgu.gov.ua/index.php/dostup-do-publichnoi-informacii/zvity>.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
3. Тарасенко О.С. Особливості виявлення злочинів, що вчиняються в сфері земельних відносин / О.С. Тарасенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. – 2009. – № 21. – С. 341–348.
4. Настенко А.В. Виявлення і розслідування підрозділами БОЗ МВС України одержання неправомірної вигоди службовими особами у сфері земельних правовідносин / А.В. Настенко // Право і безпека. – 2013. – № 3. – С. 95–99.
5. Дякін О.Я. Типові версії у справах про злочини у сфері земельних відносин / О.Я. Дякін // Вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 240–246.
6. Мілімко Л.В. Особливості протидії земельних злочинам / Л.В. Мілімко // Юридичний вісник. – 2013. – № 3. – С. 115–119.